**УДК** 81.24 (73)

# *Полікуртурна освіта у США: постановка проблеми*

**Ірина Білецька**

***Статтю присвячено загальним тенденціям функціонування полікультурної освіти у США. Автор розглядає різні підходи до визначення терміна «полікультурна освіта», які найбільш поширені в американській педагогічній літературі. Також ідеться про чинники актуалізації проблеми полікультурної освіти в сучасному американському суспільстві.***

***Ключові слова: полікультурна освіта, концепція, етнічне розмаїття, американське суспільство.***

На сучасному етапі світового розвитку під впливом процесів глобалізації та інтернаціоналізації у різних галузях суспільного життя (економіці, політиці, науці, культурі) зростає кількість держав, для яких характерним стає культурне, мовне, етнічне, релігійне різноманіття. З огляду на це перед світовим педагогічним співтовариством постає завдання виховання у молодого покоління солідарності, поваги до інших народів, розуміння та прийняття їхньої культури.

На нашу думку, ґрунтовного та всебічного вивчення заслуговує досвід ефективного розв'язання проблем полікультурної освіти, який сформувався у США упродовж останніх тридцяти років.

Як стверджує О. Гончаренко, багатоманітність – це одна з проблем у суспільному житті й освіті США, яка викликає підвищений інтерес науковців та політиків і є постійним предметом палких дебатів. Феномен етнічної багатоманітності привертає до себе увагу вчених багатьох країн як самобутнє явище, яке варте вивчення та осмислення [2].

Ідеї полікультурної освіти набули особливого розвитку у Сполучених Штатах Америки у другій половині XX століття перш за все як прагматична реакція американського суспільства на вимоги учасників соціальних рухів покласти кінець расизму, дискримінації, нерівності у правах, етнічному та іншим видам насилля. Ці заворушення призвели до важливих позитивних змін у соціальному житті американців, але одна з основних полягала у розкріпаченні громадянина як індивіда, в усвідомленні ним своєї значущості не лише в особистому, а й у більш широкому, загальнонаціональному масштабі і, відповідно, у зростанні його прагнення бути визнаним іншими членами суспільства як особистість, з усіма її індивідуальними рисами, проявами, інтересами, орієнтаціями, яка має всі права і можливості для повної, багатогранної та багатопланової самореалізації [1, с. 107].

Значний внесок у дослідження загальних тенденцій полікультурної освіти у Сполучених Штатах зробили О. Гаганова, Г. Дмитрієв, О. Джуринський,

З. Малькова, проаналізовано низку концепцій полікультурної освіти, розроблених американськими науковцями (М. Воловікова, С. Наушабаєва).

Вітчизняні та зарубіжні науковці, як свідчить пілотажний аналіз теоретичних праць, по-різному підходять до трактування поняття «полікультурна освіта». Так, на думку О. Гаганової , його сучасна дефініція видається не досить досконалою і вдалою, оскільки обмежується національною, расовою та етнічною культурою і вбачається у вихованні толерантного ставлення до інших культур, виробленні знань про відмінності і подібності між ними. У той же час соціальна група, група, яка розмовляє на діалекті, сексуальні меншини розглядаються як нормальні варіації в рамках єдиної культури і не стосуються полікультурної освіти [1, с. 87].

Такі дослідники, як Д. Голлнік та Ф. Чінн стверджують, що полікультурна освіта повинна бути концептуалізована таким чином, щоб ураховувати етнічні, соціальні, вікові, статеві, мовні, расові відмінності, а також особливості людей із фізичними та розумовими відхиленнями. Таким чином, питання про межі полікультурної освіти в американській педагогіці лишається відкритим [5].

Незважаючи на значний науковий інтерес до цієї проблеми, у вітчизняній педагогічній науці все ще відсутній цілісний аналіз особливостей реалізації полікультурної освіти у шкільній практиці США, що позбавляє сучасних дослідників можливості осмислити та використати позитивний досвід американських педагогів.

У своїй статті ставимо за мету проаналізувати феномен полікультурної освіти, зупинившись, зокрема, на різних підходах до визначення цього терміна, факторах актуалізації проблеми полікультурної освіти у сучасному американському суспільстві.

Існування різних концепцій і підходів зумовлене не просто розходженнями з приводу включення тієї чи іншої групи до програми полікультурної освіти, а тим, як заклади освіти (школа, коледж, університет) повинні реагувати на притаманні учням етнічні та культурні відмінності. У загальному в американській полікультурній освіті сформувалися два основні напрямки: радикальний, прихильники якого підкреслюють важливе значення етнічних, культурних особливостей у житті особистості, та помірний, що не заперечує існування єдиної національної культури і ставить за мету створення «мозаїки» расових та етнічних груп у складі єдиного цілого.

Одним із провідних експертів у галузі полікультурної освіти, знаних у світі, є американський учений Джеймс Бенкс – директор Центру полікультурної освіти в університеті штату Вашингтон. В основу розробленої ним концепції полікультурної освіти покладено розуміння культури і тієї ролі, яку етнічна приналежність відіграє в американському суспільстві, що складається з багатьох етнічних груп, що виступають носіями унікальних культурних характеристик, що не стали всезагальним надбанням.

Майже кожний американець живе в рамках універсальної американської культури і суспільства, так само як і в рамках своєї етнічної культури і групи. Джеймс Бенкс підкреслює, що основна мета полікультурної освіти, яка випливає з ролі етнічного фактору в американському суспільстві, полягає в тому, щоб допомогти молодим поколінням розвивати міжкультурну компетенцію [3, с. 104].

Отже, полікультурна освіта – складне, багатоаспектне поняття, яке поєднує різноманітні підходи до вирішення проблем, пов'язаних із культурною неоднорідністю американського суспільства. Разом з тим вона стала невід'ємною складовою загальної освіти у США.

Американська освіта завжди сприяла вдосконаленню окремої особистості та пристосуванню її до нових умов життя у полікультурному середовищі. Її сучасні тенденції, особливості та різноманітність на всіх рівнях пов'язані з американською культурою, вплив якої на освітній процес досить значний. Американська ідея рівних можливостей починається з можливостей в освіті, незважаючи на соціальну диференціацію, національне походження, приналежність до певної расової, релігійної або етнічної групи. Освіта також традиційно слугує згуртуванню людей різного соціально-культурного рівня.

Проведене дослідження підтверджує існування різноманітних дефініцій поняття «полікультурна освіта», які пропонуються широким колом науковців: від освітян до юристів. Тому закономірно, що всі вони мають різні погляди при обговоренні етнічного розмаїття та культурного плюралізму. Проте, незважаючи на існуючі відмінності, спостерігаються певні збіги щодо деяких аспектів полікультурної освіти, які стосуються її ключових принципів, пріоритетів цінностей, переваг та очікуваних результатів. Тому всі концепції полікультурної освіти охоплюють чотири головні характеристики: 1) базуються на загальних принципах; 2) розвиваються із загальних суспільних інтересів; 3) містять загальні вказівки до дій; 4) мають на меті зробити культурний плюралізм та етнічне розмаїття невід'ємною частиною навчального процесу [6].

При плануванні полікультурної освіти у шкільних програмах важливо охопити різні концепції, а не зупинятися на одній. Концепції полікультурної освіти та погляди, які на них базуються, окреслюють обсяг, рівні та межі цього поняття. Як уже зазначалося вище, існує велика кількість визначень полікультурної освіти. Деякі з них базуються на культурних характеристиках різноманітних груп, у той час як інші підкреслюють соціальні проблеми (особливо пов'язані з утисками), політичною владою і перерозподілом економічних ресурсів. Деякі дослідники обмежуються у своїх поглядах кольором шкіри людей, а інші включають всі основні групи, які якимось чином відрізняються від аутентичних американців. Існують визначення, що обмежують полікультурну освіту характеристиками місцевих шкіл, тим не менше, інші передбачають напрямки шкільної реформи у всіх сферах, незалежно від їх особливостей. Ці види полікультурної освіти ставлять перед собою різні цілі: починаючи з того, щоб внести в підручники більше інформації про різноманітні групи, до боротьби з расизмом, до повного реконструювання шкільництва і реформування суспільства, щоб зробити школи більш культурно збалансованими.

Наведемо кілька визначень полікультурної освіти, які найчастіше зустрічаються в американській філософсько-педагогічній літературі (див. табл. 1).

*Таблиця 1*

**Дефініції полікультурної освіти**

| Автор | Дефініція |
|---|---|

| | |
|---|---|
| Комісія з полікультурної освіти (Multicultural Education Commission) (1973) | Гуманістична концепція, яка базується на етнічному розмаїтті, правах людини, соціальній справедливості та альтернативних способах життя для всіх людей, і необхідна для якісної освіти, включає всі зусилля, щоб зробити доступним для учнів весь спектр культур; розглядає культурно плюралістичне суспільство як позитивну силу і сприймає розмаїття як рушійну силу для кращого розуміння суспільства у глобальному його розумінні |
| Д. Хантер (1974) | Структурування освітніх пріоритетів, зобов'язань і процесів, щоб відобразити культурний плюралізм Сполучених Штатів і гарантувати виживання спадку етнічних груп, які складають суспільство, дотримуючись американських демократичних ідеалів |
| А. Льюіс (1976) | Ідея, освітній реформістський рух і процес, спрямований на те, щоб змінити структуру навчальних закладів так, щоб усі учні мали рівні можливості в отриманні знань |
| Дж. Бенкс (1977) | Вид освіти, який спрямовує інтереси на різні групи американського суспільства, що є жертвами дискримінації та утисків через їхні унікальні культурні особливості (етнічні, расові, лінгвістичні, гендерні тощо); вивчає такі ключові концепції, як ідентичність, конфлікти, відчуження, а також зміну шкільних методів і політики, щоб відобразити оцінку етнічного розмаїття у Сполучених Штатах |
| С. Фрейзер,<br>К. Грант (1977) | Політика і методи, які показують ставлення до культурного розмаїття через освітню філософію, внутрішній склад та ієрархію, навчальні матеріали і процедури оцінювання |
| Д. Баптіст (1979) | Інституалізація філософії культурного плюралізму в межах освітньої системи, яка базується на принципах рівності, взаємної поваги, прийняття і розуміння та соціальної справедливості |
| Т. Парех (1986) | Освіта, що має за мету виховувати дітей, які б сприймали різні способи життя, вміли аналізувати досвід інших та їхні ідеї, по-різному дивились на світову історію |
| К. Грант (1986) | Філософія, яка підкреслює важливість і закономірність етнічного та культурного розмаїття у формуванні способу життя індивідуумів, груп і націй |
| Ч. Слітер (1987) | Реформістський рух, який змінює всі компоненти освітнього процесу, включаючи його основні цінності, правила, навчальні плани, навчальний матеріал, організаційну структуру і політику управління, щоб відобразити культурний плюралізм |
| Д. Беннет (1990) | Підхід до навчання, заснований на демократичних цінностях, що сприяють культурному плюралізму, включає зобов'язання досягти рівності в освіті, розвиток навчальних планів, передбачає знання етнічних груп і боротьбу з репресивними методами |

| | |
|---|---|
| М. Ніто (1992) | Всебічна шкільна реформа та обов'язкова освіта для всіх учнів, яка відкидає всі форми дискримінації, передбачає навчання і міжособистісну взаємодію в класній кімнаті, а також враховує демократичні принципи соціальної справедливості |

Ці різноманітні дефініції мають кілька спільних моментів. Їх прихильники погоджуються, що зміст полікультурних освітніх програм повинен включати етнічну ідентичність, культурний плюралізм, розподіл ресурсів і можливостей та інші соціально-політичні проблеми, які випливають з довготривалої історії утисків. Вони вважають, що полікультурна освіта – це філософія, методологія для освітньої реформи і система специфічних змістових сфер у межах навчальних програм. Вона полягає в отриманні інформації про культурне розмаїття, у підготовці до нього і його визнання. А це вимагає змін у шкільних програмах, методах і формах.

Полікультуралісти реально оцінюють розмаїття і погоджуються, що специфічний зміст, структура і методи, які використовуються з метою досягнення полікультурної освіти, різняться залежно від ситуації. Прихильники полікультурності також погоджуються, що полікультурна освіта має значення для прийняття рішень, які торкнуться дій на всіх рівнях освіти, включаючи навчання, адміністрацію, управління, консультування, укладання програм, оцінку виконання роботи і шкільний клімат. Таким чином, кожен, хто задіяний у цьому процесі, повинен відігравати активну роль у здійсненні полікультурної освіти. Дії на рівні школи з метою прийняття полікультурної освіти повинні враховувати расу, мову, етнічність, звички і традиції етнічних груп у всьому глобальному суспільстві.

Щоб забезпечити полікультурне виховання у повному обсязі, необхідно зробити фундаментальні зміни в концепції та організації освітнього процесу. Ці зміни вимагають модифікації освітньої системи, яка була монокультурно орієнтована, базувалася на культурних нормах середнього класу. Таким чином, базуючись на поданих вище визначеннях, більшість прихильників полікультурності пропонують таку концепцію: багатокультурність вимагає одночасних змін на всіх рівнях навчання. Ці зміни повинні бути неспішними, довготривалими і, що найбільш важливо, всебічними [4].

Полікультурна освіта стала постійною частиною освіти у Сполучених Штатах з огляду на три важливі причини: соціальну структуру американського суспільства, вплив культури та етнічної приналежності на розвиток людської особистості і умови ефективного навчання. Ці причини пояснюють не лише потребу в полікультурній освіті, але також і те, на чому потрібно робити акцент і як потрібно навчати. Кожна причина відіграє важливу та особливу роль у встановленні параметрів і напрямків полікультурної освіти.

Незважаючи на плюралізм суспільства Сполучених Штатів, більшість людей живе у відносно ізольованих анклавах, далеко від іншого населення, яке має расові, соціальні і культурні відмінності. Особи, які належать до однієї етнічної групи,

живуть у безпосередній близькості один з одним, утворюючи велику окрему расу чи етнічну географічну групу, як, наприклад, Китайські містечка, Маленька Італія, Маленька Японія. Спостерігається тенденція до поділу населення вздовж економічних ліній таким чином, щоб члени середнього, вищого та нижчого соціальних класів не взаємодіяли у межах етнічної групи на незалежному чи егалітарному рівнях. Відмінності між цими групами збільшуються замість того, щоби зменшуватися.

Відносна фізична ізоляція етнічних груп у США означає, що в них індивідууми мають більшу можливість взаємодіяти з людьми, схожими на них, ніж із тими, хто належить до інших етнічних груп. Взаємодія з несхожими людьми є мінливою і поверховою. Відсутність близьких і суттєвих взаємодій серед етнічних, соціальних та культурних груп може викликати стереотипи і недовіру, навіть страх до тих, хто чимось відрізняється. Полікультурна освіта необхідна, щоб допомагати змінити ці тенденції, озброюючи молодь знаннями про групи, які різняться культурою, і даючи можливість людям різного походження навчатися, жити та працювати разом.

Незважаючи на існуючі закони про заборону расової, кольорової, гендерної, вікової дискримінації, суспільство у Сполучених Штатах продовжує страждати від поглядів і поведінки, які принижують одні етнічні, соціальні та культурні групи і підносять інші. Таким чином, процвітає неофіційна нерівність, проявляючись у расизмі, етноцентризмі, стереотипах, фаворитизмі, дискримінації та гегемонії.

Багато людей у США все ще вважають, що існує єдиний правильний спосіб жити, думати та діяти, як американець. Ті, хто відхиляється від цих стандартів, вважаються неамериканцями; вони стали об'єктами презирства і піддаються дискримінації, не мають рівних можливостей, політичних та економічних прав, поваги до людської гідності. Полікультурна освіта – потенційний засіб для виправлення цих відхилень і несправедливості [6].

Дискримінація та расизм спостерігаються на рівні безробіття, ув'язнення, охорони здоров'я бідних. Це безперечно суперечить американським ідеалам свободи, рівності і правосуддя для кожного. Полікультурні освітні програми, які допомагають молоді навчитися оцінювати і визнавати розмаїття та брати участь у соціальній діяльності з метою збереження цих цінностей, мають потенціал допомогти суспільству відповідати духу його демократичних ідеалів.

Ідеї щодо американського суспільства як гомогенізованого об'єднання мають руйнівні результати, принижують деякі прошарки суспільства і заперечують визнання його розмаїття. Плюралізм є життєвою функціональною силою суспільства, навіть якщо він не підтримується політикою і не практикується. Багато культурно відмінних індивідуумів та груп припинили спроби заперечувати свою етнічну приналежність заради прийняття до панівного суспільства. Тепер вони

наполягають, що немає ніякого протиріччя між відданістю власній етнічній і культурній спадщині та приналежністю до американців.

Однією з найбільш відмінних і суттєвих рис Сполучених Штатів є те, яким чином розмаїття перетворилося в унікальну культуру, що є поєднанням елементів багатьох культур. Етнічний і культурний плюралізм має вплив на всі аспекти американської історії, життя та культури. Жодна суттєва подія в історичному і сучасному розвитку країни не відбувалася без етнічного впливу. Це також відчутно в науці і техніці, економіці і політиці, мистецтві і літературі, бізнесі і промисловості, розвагах і відпочинку, популярній культурі. Якщо одна з початкових функцій навчання – передати соціокультурну спадщину нації її молодим громадянам, то освітня система повинна включити полікультуралізм як постійний і звичний компонент програм і методів [5].

Етнічне розмаїття населення у США, яке зростає, робить полікультурну освіту імперативом для всіх учнів, особливо якщо освіта повинна відповідати потребам особистості, соціальним потребам, культурі. Демографічні дослідження щодо розподілу населення американських громадян указують, що іспанці та афро-американці становлять найвищий відсоток приросту населення.

Результатом демографічних змін є те, що Сполучені Штати стають більш плюралістичним суспільством, ніж будь-коли. Розмаїття в освіті, яка враховує етнічну приналежність, соціальний клас, мову, економічний статус, культуру та інтереси, – це більше не питання вибору, а потреба суспільства, щоб вижити. На жаль, поки освітня політика, програми і методи будуть ігнорувати ці демографічні факти, вони будуть технічно нелегітимними. Якби принципи доступності та можливості, які вкладені в закони десегрегації, були поширені на освітні програми, то відмова зробити зміст навчального плану та процес навчання плюралістичним була б незаконною.

Оскільки різноманітні етнічні, расові, соціальні і культурні групи збільшуються та набувають політичного значення, вони будуть вимагати, щоб соціальна політика і програми враховували їхні специфічні потреби та інтереси. Задоволення цих вимог потребуватиме певних компромісів. Жодна з проблем не буде розв′язана без поваги до інших культур та народів, без розподілу влади серед етнічних груп. І саме полікультурна освіта сприяє сприйманню і розумінню цих потреб.

Американські спеціалісти в галузі полікультурної освіти достатньо об′єктивно оцінюють як досягнуті результати, так і недоліки, усвідомлюють проблеми, поставлені перед ними, і готові їх вирішувати. Адже полікультурна освіта – порівняно нова концепція, яка буде трансформуватися, рухаючись назустріч вимогам суспільства.

***Список використаних джерел:***

1. *Гаганова О. К. Поликультурное образование в США: теоретические основы и содержание // Педагогика. – 2005. – № 1. – С. 86–95.*
2. *Гончаренко О. Етнонаціональне розмаїття як суспільна і педагогічна проблема у США // Рідна школа. – 2009. – № 2–3. – С. 77–80.*
3. *Наушабаева С. У. Проблема поликультурного образования в американской педагогике (анализ концепции Д. Бэнкса) // Педагогика. – 1993. – № 1. – С. 104–110.*
4. *Cummins J., Sayers D. Multicultural education and technology: promise and pitfalls // Multicultural Education. – 1996. – № 2. – P. 4–11.*
5. *Gollnick D. M. Multicultural education // Viewpoints in Teaching and Learning. – 1980. – V. 56. – № 1. – P. 1–17.*
6. *Grant C. A. The literature on multicultural education: review and analysis // Educational Studies. – 1986. – V. 12. – № 1. – P. 47–71.*
7. *Lewis A. C. Commentary: the multicultural education model and minorities // Anthropology and Education Quarterly. – 1976. – V. 7. – № 1. – P. 32–37.*
8. *Sleeter Ch. E., Grant C. A. An analysis of multicultural education in the United States // Harvard Educational Review. – 1987. – V. 57. – № 4. – P. 421–444.*